

การพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ โดยกลไกการท่องเที่ยว โครงการส่งเสริมและแก้ไขปัญหาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน

เสมอ ลิ้มชวงค์^{1*} และ ชัยรัตน์ บุณนา²

การเข้าร่วมอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ ในปี 2547 และได้ยกระดับเป็นกฎหมายระหว่างประเทศในเวลาต่อมา ประเทศไทยจึงมีพันธกิจหลักในการดำเนินการอนุรักษ์ และใช้ประโยชน์ความหลากหลายทางชีวภาพให้ยั่งยืน และเป็นธรรม และได้เริ่มบรรจุพันธกิจดังกล่าวไว้ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10

ในการบรรลุพันธกิจดังกล่าวนี้ รัฐและเอกชนทุกภาคส่วนควรร่วมมือกัน โดยมีจุดประสงค์ในการเชื่อมโยงความหลากหลายทางชีวภาพเข้ากับทุน 3 ด้าน อันได้แก่ ทุนสังคม ทุนทรัพยากร และ ทุนเศรษฐกิจ ประการแรก ทุนสังคมนั้นหมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ปราชญ์ชาวบ้านในพื้นที่ทุกส่วนของประเทศไทย ถือเป็นคลังความรู้สำคัญที่จะสร้างฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพได้ เช่น กรณีสมุนไพรที่มีสรรพคุณรักษาโรค จำเป็นต้องมีการบันทึก ทดลอง พัฒนา เพื่อป้องกันการละเมิดประโยชน์ของชาติ ดังที่เคยพบว่าต่างประเทศได้นำเอาสมุนไพรไทยไปจดสิทธิบัตรยา ทำให้ไทยไม่สามารถผลิตยาชนิดนั้นได้ ทั้งๆ ที่เป็นสมุนไพรที่มีต้นกำเนิดในประเทศไทยเอง ประการที่สอง ทุนทรัพยากร เช่น ดิน ป่า ประมง พันธุ์พืช นั้น ลำพัง

เพียงแต่ความรู้ทางวิทยาศาสตร์คงไม่เพียงพอต่อการพัฒนาที่ยั่งยืนได้ หากควรได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านในการพัฒนาพื้นที่ เพื่อรักษาระบบนิเวศเดิมไว้ให้มากที่สุด ดังที่เคยพบว่าการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อทำการเกษตรนั้น เช่น สวนผลไม้ ไร่ข้าวโพด อ้อย สับปะรด ทำให้ที่อยู่และแหล่งอาหารของสัตว์ เช่น ช้าง ลิง ฤๅกรูราน คูกคาม ช้างจำเป็นต้องบุกรุก ไร่ สวน ของชาวบ้าน และอาจทำร้ายคนรวมทั้งถูกคนทำร้าย และลิงก็เช่นกัน สภาพการณ์ดังกล่าวส่งสัญญาณให้เห็นว่าระบบนิเวศของประเทศกำลังอยู่ในภาวะเสี่ยง ในบางกรณี เช่น อุทกภัยดินโคลนถล่ม ในจังหวัดอุตรดิตถ์ ก็เนื่องจากการทำลายป่าไม้เพื่อเพาะปลูก โดยปราศจากการนำภูมิปัญญาชาวบ้านมาใช้ในการตัดสินใจเลือกพื้นที่เหมาะสม ประการที่สาม ทุนเศรษฐกิจ เป็นที่ทราบวาประเทศไทยนั้นตั้งอยู่ในชัยภูมิที่เหมาะสม และมีภูมิประเทศและภูมิอากาศที่หลากหลายในแต่ละภาค ป่าเขาในภาคเหนือ แหล่งอารยธรรมโบราณในอีสาน อู่ว้าว ลำคลอง ผลไม้หลากชนิด ในภาคกลาง แหล่งอัญมณี ทะเล ในภาคตะวันออก และยางพารา สมุนไพร ชายหาด อาหารทะเล ในภาคใต้ ทรัพยากรต่างๆ เหล่านี้ ไม่ควรใช้อย่างขาดทิศทางเช่นใน

¹ รองผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน) กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

² เลขานุการโครงการส่งเสริมและแก้ไขปัญหาธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน

ปัจจุบัน เนื่องจากกลุ่มเสี่ยงต่อการฉกฉวยประโยชน์ จากกลุ่มนายทุน ดังเช่น การลอกเลียนแบบพันธุ์ข้าวหอมมะลิของไทย นอกจากนั้น ทรัพยากรเหล่านี้ยังควรได้รับการพัฒนาต่อยอดให้เกิดมูลค่าเพิ่ม และพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการจ้างงาน การบริโภคภายในประเทศ และการส่งออก เช่น สมุนไพร นอกจากนำมาใช้ในทางการแพทย์แล้ว ควรส่งเสริมให้ปลูกอย่างจริงจัง พัฒนาสวนสมุนไพรเพื่อต่อยอดธุรกิจสปา หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ ดอกกล้วยไม้ นอกจากส่งออกเป็นไม้ประดับ ยังอาจนำมาสกัดเป็นหัวน้ำหอมได้

ในการส่งเสริมผลักดันให้ทรัพยากรต่าง ๆ เกิดมูลค่าเพิ่ม และมีมูลค่าทางการตลาดได้ จำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องคำนึงถึงบริบทการเปลี่ยนแปลง 5 ประการ ได้แก่ 1. ข้อจำกัดด้านทรัพยากร ธรรมชาติ 2. นวัตกรรม 3. ประชากรและสังคม 4. รูปแบบการบริโภค และ 5. ความเชื่อมโยงเศรษฐกิจการเงินโลก กล่าวคือ ที่ดินที่มีอยู่อย่างจำกัด ภาวะดินเสื่อม และผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมจากการลงทุนต่างๆ และในการแก้ปัญหาเหล่านี้ จำเป็นต้องใช้เทคโนโลยีต่างๆ เช่น เทคโนโลยีชีวภาพ นาโนเทคโนโลยี การบำบัดน้ำเสีย ฯลฯ ในส่วนโครงสร้างทางประชากรและสังคม สังคมไทยกำลังเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น จึงต้องวิเคราะห์แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของตลาดให้ทันท่วงที นอกจากนี้ ภาวะความเจ็บป่วยของคนในเมืองใหญ่ทั้งในและต่างประเทศทำให้ผู้บริโภคส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของสุขภาพ รวมทั้งการผลิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยในบางประเทศได้ออกข้อกำหนดเหล่านี้ เป็นมาตรการกีดกันที่ไม่ใช่ภาษี (Non-Tariff Barriers) ประเทศผู้ผลิตจึงต้องคำนึงถึงการผลิตที่ได้มาตรฐานคุณภาพ ประการสุดท้ายคือ การกระจายความเสี่ยงในตลาดโลก

การพึ่งพิงตลาดส่งออกประเทศใหญ่ๆ แห่งเดียวย่อมมีความเสี่ยงสูง ดังนั้น การหาตลาดใหม่ๆ ซึ่งไม่จำเป็นต้องใหญ่และมีกำลังซื้อน่าจะลดความเสี่ยงได้ที่สำคัญคือ ตลาดภายใน ประเทศ การกระตุ้นให้เกิด “ความนิยมไทย” จำเป็นอย่างยิ่งต่อการเติบโตที่ยั่งยืน (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ, 2553: 3-4)

ปัจจุบัน การท่องเที่ยวถือเป็นอุตสาหกรรมบริการที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศต่างๆ เป็นจำนวนมาก รวมทั้งประเทศไทยด้วย และมีการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว วิธีการจัดการการท่องเที่ยวให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น แม้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวจะให้ผลดีทางด้านเศรษฐกิจ แต่จะก่อให้เกิดผลกระทบในทางลบได้หากไม่ระมัดระวัง โดยผลกระทบในทางลบที่สำคัญมากมี 2 ประการคือ ประการแรก ก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว และประการที่ 2 กระทบชุมชนในท้องถิ่นที่มีแหล่งท่องเที่ยวตั้งอยู่

ผลกระทบทางลบจากการท่องเที่ยวมาจากสาเหตุหลายประการ เช่น จำนวนนักท่องเที่ยวที่มากเกินไปเกินความสามารถรองรับได้ (Carrying Capacity) นักท่องเที่ยว และสถานประกอบการขาดจิตสำนึกด้านการอนุรักษ์และสิ่งแวดล้อม การปลูกสร้างอาคารที่ไม่กลมกลืนกับสภาพแวดล้อม หรือรुक้าที่สาธารณะ ความเดือดร้อนที่ชุมชนในท้องถิ่นอาจได้รับจากการท่องเที่ยว เช่น ความไม่สะดวกต่าง ๆ อันเนื่องมาจากนักท่องเที่ยวเดินทางมากเกินไป เช่น ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาเสียงรบกวน และปัญหาค่าครองชีพในท้องถิ่นสูงขึ้น สถานการณ์การพัฒนาการท่องเที่ยวโดยรวมในอนาคต เป็นการคาดหวังเป้าหมายสูงสุดหรือผลของการพัฒนา ที่ต้องการให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

ทั้งระบบ เพื่อให้สามารถตอบสนององกระแสดความต้องการด้านอนุรักษ์ กระแสดความต้องการของตลาด และกระแสของการพัฒนาคน โดยให้ประชาชน และชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยว ตลอดจนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เป็นกระบวนการที่มีจุดมุ่งหมาย ขั้นตอนและวิธีการจัดการอย่างเป็นระบบ สามารถกำหนดผลสำเร็จของการจัดการและโครงข่ายความเชื่อมโยงที่เหมาะสมและสอดคล้องกับการปรับสภาพความสมดุลของกระแสดความต้องการของแต่ละด้านในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการรักษาระบบนิเวศ การจัดการในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ สามารถควบคุมขนาดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสม โดยเฉพาะองค์ประกอบพื้นฐานที่สำคัญ ทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ตลาดการท่องเที่ยวและองค์การบริหารการจัดการ ซึ่งจะมีประสิทธิผลให้ทรัพยากรธรรมชาติสามารถอำนวยประโยชน์ ดำรงสถานภาพ บทบาทหน้าที่ และฟื้นตัวได้ตามสภาพธรรมชาติ นักท่องเที่ยว ผู้เกี่ยวข้อง และประชาชนทั่วไป มีจิตสำนึกและมีความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมและมีขีดความสามารถในการจัดการ เกิดความภูมิใจและยกระดับความเป็นอยู่ของชุมชน การท่องเที่ยวจึงเป็นทั้งการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์จากทรัพยากรความหลากหลายทางชีวภาพและภูมิปัญญาของชุมชนและท้องถิ่น ก่อให้เกิดรายได้และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนและประเทศชาติ ขณะเดียวกันการท่องเที่ยวก่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ด้วย

การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

แนวคิดของการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน มีจุดเริ่มต้นจากปัญหาการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวที่ไม่ถูกต้องหรือไม่มีแผนการพัฒนาการท่องเที่ยว ที่มีผลนำไปสู่การทำลายธรรมชาติและมรดกทางวัฒนธรรม และก่อให้เกิดความเสียหายต่อประเพณีและวิถีชีวิตของคนท้องถิ่น จนมีการประชุมโลก (Earth Summit) ที่กรุง Rio de Janeiro ประเทศบราซิลในปี 2535 ได้มีแนวคิดของการพัฒนาที่ยั่งยืนขึ้น และการท่องเที่ยวเป็นภาคเศรษฐกิจที่ส่งเสริมการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยกำหนดกระแสดการท่องเที่ยวที่สำคัญ 3 ด้าน คือ ความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษาเรียนรู้ และความต้องการพัฒนาคนโดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากรากหญ้า ซึ่งจะนำไปสู่การกระจายรายได้ที่เหมาะสมในท้องถิ่น จึงนำไปสู่การเกิดทางเลือกใหม่ในการท่องเที่ยว คือ การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

หลักการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มีหลักเกณฑ์ดังนี้ 1. การมีส่วนร่วมของชุมชน 2. ความร่วมมือของกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง 3. การสร้างโอกาสการจ้างงานที่มีคุณภาพ 4. การกระจายผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว 5. การใช้ทรัพยากรอย่างมีคุณค่าเกิดประโยชน์สูงสุด 6. การวางแผนระยะยาว 7. ความสมดุลระหว่างวัตถุประสงค์ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม 8. ความสอดคล้องกันระหว่างแผนการท่องเที่ยวและแผนพัฒนาต่าง ๆ 9. ความร่วมมือระหว่างผู้กำหนดนโยบายกับผู้ปฏิบัติ 10. การประสานความร่วมมือระหว่างแหล่งท่องเที่ยวและผู้ประกอบการ

11. การประเมินผลกระทบจากการท่องเที่ยว
12. การสร้างหลักเกณฑ์การประเมินผลกระทบ
13. การเน้นผลประโยชน์ชุมชน คุณค่าสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม
14. การพัฒนาคน การศึกษา และหลักสูตรต่าง ๆ
15. การเสริมสร้างลักษณะเด่น อัตลักษณ์ของชุมชนและพื้นที่
16. การคำนึงถึงขีดความสามารถในการรองรับของทรัพยากร
17. การดำรงรักษาทรัพยากรมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม และ
18. การทำการตลาดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (เทิดชาย ช่วยบำรุง, 2552 : .54)

รูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

องค์การท่องเที่ยวโลกได้กำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนไว้ 3 รูปแบบ ได้แก่

1. การท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural Based Tourism) ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทางทะเล (Marine Ecotourism) การท่องเที่ยวเชิงธรณีวิทยา (Geo-Tourism) การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro Tourism) การท่องเที่ยวเชิงดาราศาสตร์ (Astrological Tourism)
2. การท่องเที่ยวในแหล่งวัฒนธรรม (Cultural Based Tourism) ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Tourism) การท่องเที่ยวงานชมวัฒนธรรมและประเพณี (Cultural and Traditional Tourism) การท่องเที่ยวชมวิถีชีวิตในชนบท (Rural Tourism / Village Tourism)
3. การท่องเที่ยวในความสนใจพิเศษ (Special Interest Tourism) ประกอบด้วย การท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ (Health Tourism) การท่องเที่ยวเชิงทัศนศึกษาและศาสนา (Edu-meditation Tourism) การท่องเที่ยวเพื่อศึกษากลุ่มชาติพันธุ์หรือ

วัฒนธรรมกลุ่มน้อย (Ethnic Tourism) การท่องเที่ยวเชิงกีฬา (Sports Tourism) การท่องเที่ยวแบบผจญภัย (Adventure Travel) การท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์ และฟาร์มสเตย์ (Home stay & Farm stay) การท่องเที่ยวพำนักระยะยาว (Longstay) การท่องเที่ยวแบบให้รางวัล (Incentive Travel) การท่องเที่ยวเพื่อการประชุม (MICE หมายถึง M=meeting/ I= incentive/ C=conference / E=exhibition) (World Tourism Organization, 1998)

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวเพื่อรักษาลิ่งแวดล้อม เป็นการจัดการการท่องเที่ยวที่รักษาคุณภาพ ทั้งการท่องเที่ยวในแหล่งธรรมชาติ (Natural-based Tourism) และแหล่งวัฒนธรรม (Cultural-based Tourism) อันจะนำไปสู่การจัดการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ดังนั้น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศลิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยว โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง ภายใต้การจัดการอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบหลักที่สำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 4 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านพื้นที่ (Nature-based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น (Identity of Authentic or Endemic or Unique) ทั้งนี้ รวมถึง

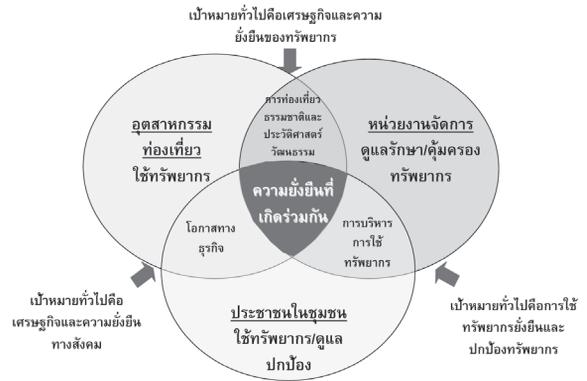
แหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ (Eco-tourism)

2. องค์ประกอบด้านการจัดการ (Sustainable Managed Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม (Responsible Travel) มีแผนควบคุมผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต

3. องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ (Environmental Education based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยวเป็นการเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ความประทับใจ เพื่อสร้างความตระหนักและปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว ประชาชนท้องถิ่น และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง

4. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วม (Community Participation-based Tourism) เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน (Involvement of Local Community of People Participation) โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวมีส่วนร่วมตลอดกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อท้องถิ่น (Local Benefit) ซึ่งได้หมายความรวมถึงการกระจายรายได้การยกระดับคุณภาพชีวิต การได้รับผลตอบแทนเพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วย และในที่สุดชุมชนท้องถิ่นจะมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มต้นจากระดับรากหญ้า (Grass Root) จนถึงการปกครองท้องถิ่นและอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้

ที่เกี่ยวข้อง จึงเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน

ที่มา : กุลปราโมทย์ วรณะเลิศ, 2554

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ควบคู่การอนุรักษ์ โดยการท่องเที่ยว

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจโดยใช้การท่องเที่ยวเป็นกลไกในการเชื่อมโยง การค้าและการบริการผ่านกิจกรรมทางการท่องเที่ยว ผ่านการใช้จ่ายของนักท่องเที่ยว ก่อเกิดธุรกิจที่เกี่ยวข้องและเกี่ยวข้อง สร้างงาน สร้างรายได้ และกระจายรายได้สู่ชุมชน โดยมีการแข่งขันอย่างเป็นธรรม ภายใต้การบริหารจัดการอย่างยั่งยืน การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเน้นในเรื่องการนำชุมชนในพื้นที่ท่องเที่ยวเข้ามาร่วมในกระบวนการจัดการในทุกขั้นตอน ดังนั้นจึงทำให้เกิดแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้นมา ซึ่งจะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มักจะเริ่มต้นจากการวางแผน การพัฒนา และการบริหารที่จะให้ทรัพยากรทางธรรมชาติและองค์ประกอบด้านอื่นๆ เกิดความยั่งยืน และรากฐานความพร้อมของชุมชนท้องถิ่นนั้นต้องพร้อมที่จะเข้ามาร่วมกันจัดการ โดยการกระตุ้นให้ชุมชนและผู้บริหารการท่องเที่ยวใน

ท้องถิ่นค้นหาประวัติศาสตร์ ตำนาน ภูมิปัญญา และ วัฒนธรรมท้องถิ่นเสียก่อน จนเกิดความเข้าใจอัน ล่องแต่เกี่ยวกับความเป็นมาของท้องถิ่น ความรู้และ ความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นนี้ จนเป็นเครื่องมือ สำคัญในการกำหนดทิศทางการบริหารและจัดการ การท่องเที่ยวที่เหมาะสมต่อไป วัตถุประสงค์ของการ สร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่น เพื่อให้ ประชาชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอย่างเป็น ระบบในกระบวนการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พัฒนาให้ เกิดความรัก ความหวงแหน ดูแล รักษา และฟื้นฟู ทรัพยากรท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ใช้ประโยชน์ในการ ดำเนินชีวิต เพิ่มพูนรายได้จากระบบเรียนรู้ เข้าใจ ปฏิบัติได้ ในกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง และสามารถมี สัมพันธภาพเชิงธุรกิจในการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ “คู้บางกะเจ้า” อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ

จากการประชุมกลุ่ม (Focus Group) ใน ธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ในปี 2552-2553 พบว่า ประเทศไทยมีศักยภาพสูงมากในด้านการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ ทั้งในด้านทุนทางธรรมชาติ ทุนทาง วัฒนธรรม วิถีชีวิต หากได้รับการจัดการและส่งเสริม อย่างมีกรอบและทิศทางเป็นระบบ จะเป็นคุณ ประโยชน์อย่างมากทั้งในด้านเศรษฐกิจ และการ อนุรักษ์

ในปี พ.ศ. 2553 สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจ จากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน) ได้จัดทำกรอบ และ ทิศทาง และแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิง นิเวศชุมชน และจัดทำบันทึกข้อตกลงความร่วมมือ ร่วมกัน 8 หน่วยงาน ได้แก่ สำนักงานปลัดกระทรวง ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำนักงานปลัด กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา กรมป่าไม้

กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช กรมทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กรมการ ท่องเที่ยว การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และ สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ โดยได้ คัดเลือก “คู้บางกะเจ้า” เป็นพื้นที่นำร่องในการปฏิบัติ โดยเริ่มดำเนินการในปี พ.ศ. 2554 เป็นต้นไป

“คู้บางกะเจ้า” ตั้งอยู่ในพื้นที่ ตำบล ทรงคนอง ตำบลบางกระสอบ ตำบลบางน้ำผึ้ง ตำบลบางกอบัว ตำบลบางกะเจ้า ตำบลบางยอ อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ เป็นพื้นที่ ที่น้ำทะเลท่วมถึงในบางฤดู และเป็นเพราะน้ำจืดจาก แม่น้ำเจ้าพระยาไหลมาบรรจบกับน้ำเค็มของทะเล ระดับความเค็มของดินจึงเปลี่ยนแปลงไปตามฤดูกาล โดยเฉพาะช่วงฤดูฝนที่น้ำจืดไหลป่า จะมีตะกอนและ สารอินทรีย์วัตถุ หรือฮิวมัส ที่เหมาะสมกับการเพาะ ปลูกมาตกตะกอนบริเวณนี้ จึงทำให้บางกะเจ้าเป็น พื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเกษตร ประกอบกับเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำและเป็นน้ำกร่อย จึงมี ระบบวงจรชีวิตของพืชและสัตว์เป็นเอกลักษณ์ จึงเกิดแนวคิดและนโยบายที่จะอนุรักษ์พื้นที่บริเวณ บางกะเจ้า ให้เป็นพื้นที่สีเขียวเพื่อการอนุรักษ์ด้าน การเกษตร และเพื่อรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม

ผลลัพธ์จากการดำเนินงาน (ปี พ.ศ. 2554 – ปัจจุบัน)

ภายใต้กรอบทิศทาง และแนวทางการ พัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน และศักยภาพ ของพื้นที่ “คู้บางกะเจ้า” ทั้งด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม การเกษตร และวิถีชุมชน สำนักงาน พัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ ได้เริ่มต้นการ ส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน

โดยคำนึงถึงกระบวนการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคชุมชน ได้แต่งตั้งคณะทำงาน การส่งเสริมและแก้ไขปัญหารัฐกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศระดับท้องถิ่นในตำบลทรงคนอง บางยอบ บางกระสอบ บางกะเจ้า บางน้ำผึ้ง และบางกอบัว โดยมีองค์ประกอบหลักจากภาคชุมชนทั้ง 6 ตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล ภาคเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ร่วมกันจัดทำแผนการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่ “คู้บางกะเจ้า” และร่วมดำเนินการอย่างเป็นรูปธรรม

แหล่งท่องเที่ยว “คู้บางกะเจ้า” เป็นพื้นที่ที่มีขนาดใหญ่มีเนื้อที่กว่า 10,000 ไร่ มีความหลากหลายในชุมชน มีการปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องถึง 6 ตำบล ทำให้มีความละเอียดอ่อนมากในการดำเนินการ ต้องคำนึงถึงความเหมาะสม ความพอดี และความเข้ากับบริบทของพื้นที่ ดังนั้น การยอมรับและการเห็นพ้องของทุกภาคส่วน จึงเป็นปัจจัยสำคัญในความสำเร็จของการดำเนินการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชน

มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร ได้ร่วมดำเนินการในการพัฒนาและส่งเสริม โดยสนับสนุนในเรื่ององค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษาและวิจัยในพื้นที่อย่างต่อเนื่องมาระยะเวลาาน การปรับกระบวนการมีส่วนร่วมให้เหมาะสมกับบริบทของชุมชน บนหลักการของวิชาการ ทำให้ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนเกิดการพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด ทั้งในด้านการบวนการชุมชนที่มีความเข้าใจ และตอบสนองการปฏิบัติเป็นอย่างดีและต่อเนื่อง ด้านเครื่องมือในการท่องเที่ยว มีเส้นทางท่องเที่ยวที่มีศักยภาพถึง 13 เส้นทาง มีเอกสารประกอบการท่องเที่ยว แผ่นพับประชาสัมพันธ์ และการเรียนรู้ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เป็นช่องทางในการสื่อสารและการกระตุ้น

การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดการกระจาย มีเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยจักรยาน เครือข่ายการท่องเที่ยวทางน้ำ มีฐานข้อมูลความหลากหลายทางชีวภาพ และ ภูมิปัญญาท้องถิ่น กว่า 750 รายการ เป็นต้น ซึ่งจะพื้นฐานในการวางแผนการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อไป

นอกจากนี้ยังมีกิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่เพื่อมุ่งเน้นการสนับสนุน ให้ชุมชนเพิ่มขีดความสามารถ ในการนำทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่น มาใช้ประโยชน์ในรูปแบบผลผลิตจากทรัพยากรของชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว และผลิตภัณท์ของชุมชน โดยการสร้างอัตลักษณ์ (Identity) และความโดดเด่น (Unique Selling Point) ให้กับผลิตภัณท์นั้น ซึ่งนอกจากจะเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับผลผลิตจากชุมชน สร้างรายได้ และเชื่อมโยงการตลาดไปสู่ภาคธุรกิจอื่นๆ อาทิ การท่องเที่ยว โรงแรม อาหาร ฯลฯ แล้วยังสามารถสร้างความตระหนัก (Awareness) ในด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ทั้งกับชุมชน และนักท่องเที่ยวอีกด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กุลปราโมทย์ วรรณะเลิศ. (2554). **การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวและการส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยว**. กรุงเทพฯ: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- เทิดชาย ช่วยบำรุง. (2552). **บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนบนฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง**. นนทบุรี: สถาบันพระปกเกล้า, วิทยาลัยพัฒนาการปกครองท้องถิ่น.
- ศรีณัฐ ไทรชมภู. (2554). **การจัดทำข้อมูล และแผนที่การท่องเที่ยวในพื้นที่บางกะเจ้า (กระเพาะหมู)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน).
- _____. (2555). **การจัดทำข้อมูลและแผนที่ความหลากหลายทางชีวภาพ และภูมิปัญญาท้องถิ่นในพื้นที่คุ้งบางกะเจ้า อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ**. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ (องค์การมหาชน).
- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ. (2553). **แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจจากฐานชีวภาพ**. สืบค้นเมื่อ 8 พฤษภาคม 2555, จาก http://ptt.brrd.in.th/web/imager.stories.Pictures_1/pdf/bedo_arcit_seminar.pdf
- World Tourism Organization. (1998). **Guide for local authorities on developing sustainable tourism**. Madrid, Spain: Author.